

LZA Senāta priekšsēdētājs, akadēmiķis, Dr. hab. chem. un vēstures goda doktors Jānis Stradiņš 2008. gada 11. novembrī iecelts par Atzinības krusta lielkrusta komandieri.

Savukārt arheoloģei Dr. hist. Antonijai Vilcānei 2008. gada 17. novembrī tika pasniegta Daugavas savienības balva par ieguldījumu senās Jersikas izpētē.

Noslēgumā jāatzīmē, ka 2008. gadā LU Latvijas vēstures institūta darbība bija daudz maz finansiāli nodrošināta un neizpalika arī rezultatīvie rādītāji. Toties 2009. gadam piešķirtais budžets ir institūta "izdzīvošanas" budžets, un galvenais mērķis ir ekonomiskās krīzes gados saglabāt zinātnisko potenciālu un pašu institūtu kā Latvijas vēstures zinātniski pētniecisko iestādi.

Viktorija Bebre

STARPTAUTISKĀ PROJEKTA "liveARCH"

5. SEMINĀRS LATVIJĀ

2000. gadā Vācijā, Erlinghauzenē, nodibināja Eiropas Arheoloģisko brīvdabas muzeju un sakaru apmaiņas apvienību (EXARC), kurā Latviju pārstāv nodibinājums "Āraišu ezerpils fonds". Šobrīd apvienība aptver 85 dalīborganizācijas no dažādām Eiropas valstīm. Astoni apvienības arheoloģiskie brīvdabas muzeji izveidojuši projektu "liveARCH", kura mērķis ir veicināt sabiedrības interesi par vēsturi, Eiropas mērogā popularizējot kultūras mantojumu ar "dzīvās vēstures" palīdzību. Otrs svarīgs mērķis ir uzlabot "dzīvās vēstures" muzeju kvalitāti, apmainoties pieredzē, izmantojot praktisko un akadēmisko apmācību. Projekta īstenošanas laiks – no 2006. gada 1. novembra līdz 2009. gada 30. oktobrim, un tā aktivitātes izpaužas kā tematiski apmācību semināri (piemēram, Dialogs ar apmeklētājiem, Mārketings un komunikācija u.c.), pieredzes apmaiņa, kopīgas izstādes veidošana, iespieddarbu izdošana u.tml.

2008. gada 25.–28. septembrī Latvijā Āraišu arheoloģiskajā muzejparkā notika šī projekta 5. seminārs, kas noslēdza Āraišu ezerpils fonda un partneru veiktās tēmas *Skills trainig* (Prasmju apguve) izpēti. Seminārā bija pārstāvēts Eindhovenas brīvdabas muzejs (Nīderlande), Unterludingenas pāļu būvju muzejs (Vācija), Matricas muzejs (Ungārija), Terramaras arheoloģiskais parks Montālē (Itālija), Āraišu ezerpils fonds (Latvija), Lofotras vikingu muzejs (Norvēģija), Skotu kranogu centrs (Skotija) un Fotevīkenas vikingu muzejs (Zviedrija).

Semināra mērķauditorija bija minēto muzeju speciālisti (arheologi, mednežeri, muzeju darbinieki) un praktiķi – seno amatu pratēji. Uz muzeju pieredzes bāzes seminārā apsprieda divas tēmas: *Crafts for archaeological open air museums* un *Applicability for archaeological reconstructions at archaeological open air museums* (Amati arheoloģiskajos brīvdabas muzejos; Arheoloģisko rekonstrukciju pielietojamība arheoloģiskajos brīvdabas muzejos).

Šo tēmu ietvaros muzeju speciālisti nolasīja desmit ziņojumus, identificēja problēmas un demonstrēja labas prakses piemērus atbilstoši katras

valsts muzeju individualitātei un iespējām. Domu apmaiņā un diskusijās iesaistījās arī klātesošie amatnieki.

M. Šmits (*Schmidt, Niedersachsisches Land Museum of Hannover; Vācija*) divos ievadziņojumos – *An Odyssey between Maintenance and Experimental Archaeology* un *Functions of houses in archaeological open air museums* (Odiseja starp uzturēšanu un eksperimentālo arheoloģiju; Ēku funkcijas arheoloģiskajos brīvdabas muzejos) sniedza seminārā aplūkojamo tēmu vispārēju raksturojumu. Viņš atzīmēja, ka arheoloģisko brīvdabas muzeju pamatā ir rekonstruētās ēkas, kuras ceļot un uzturot jārisina virkne jautājumu: kas par to maksās, kādas ir rekonstrukciju veidotāju zināšanas, iemaņas un izglītība, ko nozīmē autentiskums, kāda ir muzeju atbildība par zinātniskumu, ko gūs apmeklētāji u.tml. Jāskaidro, kas rekonstrukcijās ir zinātne, kas analogijas un kas ir pieņēmumi. Lai sasniegtu labu rezultātu, rekonstruētā ēka jāveido kā laboratorija. Referents uzsvēra arī amatnieku darba kvalitātes lomu. Pēc M. Šmita domām, ideāla amatnieka portrets muzejā ir šāds: viņš vienmēr ir paškritisks, ar dziļām zināšanām arheoloģijā, ir apguvis vēsturiskos amatus un spēj nodalīt atšķirību starp arheoloģisko, etnogrāfisko un moderno. Viņš vienmēr darbosies, izejot no tālās pagātnes, nevis saviem mūsdienu priekšstatiem.

R. P. Pārdekūpers (*Paardekooper, University of Exeter; Anglija*) ziņojumā *Archaeological open air museums as time travel centres* (Arheoloģiskie brīvdabas muzeji kā “ceļojumu laikā” centri) raksturoja galvenās klasisko un arheoloģisko brīvdabas muzeju atšķirības, atzīmējot, ka arheoloģisko brīvdabas muzeju darbībā priekšplānā izvirzās sabiedrības izglītošanas funkcijas, izmantojot rekonstruēto pagātnes elementu prezentēšanu ar “dzīvās vēstures” metodi un paņēmieniem, kā arī arheoloģiskos eksperimentus. Arheoloģisko brīvdabas muzeju grupā pastāv liela daudzveidība: tie darbojas kā vēsturiskās darbnīcas, aizvēstures ciemi, seno tehnoloģiju parki, muzeji u.c. Tāpat ļoti dažādi ir veidi, kā brīvdabas rekonstrukcijas tiek kombinētas ar klasisko vēstures muzeju ekspozīcijām. Ēku rekonstrukcijas rada kā seno, tā mūsdienu muzeoloģisko vidi, lai uz tās bāzes veidotu stāstus par pagātni – seno cilvēku ikdienas dzīvi. Neraugoties uz to, ka rekonstrukciju pamatā ir arheoloģiskie atradumi un akadēmisko pētījumu rezultāti, speciālistu vidū dažkārt sastopama arī skeptiska attieksme pret šiem muzejiem. Savukārt arheoloģisko brīvdabas muzeju darbinieki savas izglītojošās aktivitātes un demonstrējumus mēdz maldīgi uzskatīt par arheoloģiskajiem eksperimentiem.

S. Rosborns (*Rosborn, Foteviken Viking Museum; Zviedrija*) ziņojumā *Can modern craftsmen's skill be used in archaeological reconstructions?* (Vai mūsdienīgās amatnieku iemaņas var izmantot arheoloģiskajos brīvdabas muzejos?) iepazīstināja ar sava muzeja ilgākā laikā uzkrāto bagātīgo pieredzi darbā ar amatniekiem. Arheoloģisko brīvdabas muzeju mērķis ir rādīt autentisku vidi un ar to saistītās aktivitātes tā, kā, pēc mūsu domām, tās ir notikušas senatnē. Ir jārespektē senā amatniecība, taču jāsamierinās ar domu, ka mēs tai varam tikai tuvojties. Amatniekam, kurš strādā arheoloģiskajā brīvdabas muzejā, ir jāspēj domāt neatkarīgi, atsakoties no modernajām darba metodēm un noteikumiem. Amatniekam jābūt aktīvai

interesei par to, ko dara, lai spētu atrast risinājumus, ir jābūt drosmei eksperimentēt un gribai nodot jauniegūtās zināšanas citiem speciālistiem un arī muzeju apmeklētājiem.

A. Pelilo un K. Zanasi (*Pelillo, Zanasi, Terramara Archaeological Park of Montale*; Itālija) interesantajā ziņojumā *Crafts production at the Terramara Park of Montale between science and interpretation* (Amatniecība starp zinātni un interpretāciju Terramaras parkā Montālē) stāstīja par zinātnisko pētījumu rezultātu izmantošanu rekonstrukciju veidošanā, kā arī šo rekonstrukciju iesaistīšanas veidiem muzeja izglītojošā darbā. Muzeja darba nozīmīga sastāvdaļa ir arheoloģiskie eksperimenti. Terramaras arheoloģiskajā parkā ir gūti ļoti labi rezultāti eksperimentos ar bronzu (liešana, formu un priekšmetu izgatavošana), māla trauku repliku izgatavošanu, kaula, krama apstrādi u.c. Eksperimentiem piesaistītas oriģinālo priekšmetu arheoloģiskās un metalogrāfiskās analīzes. Demonstrējot senos amatus apmeklētājiem, muzeja darbinieki vienmēr skaidro atšķirības starp arheoloģisko eksperimentu un seno priekšmetu reproducēšanu. Terramaras muzejā senos amatus demonstrē gan atsevišķām aktivitātēm un projektiem pieaicinātie eksperti, gan apmācītie pašu darbinieki, kam ir universitātes līmeņa izglītība arheoloģijā.

N. Diksons (*Dixon, the Scottich Crannog Centre*; Skotija) referēja par tēmu *Creating a Crannog: The Foundations of Archaeological Reconstruction for the Public* (Veidojot kranogu: arheoloģiskās rekonstrukcijas sabiedrībai), parādot arheoloģiskās pētniecības komplicēto raksturu, nozīmību un šo pētījumu izmantošanas iespējas konkrētas senbūves – viena kranoga rekonstrukcijas procesā *Loch Tey* ezerā Skotijā.

A. Menserts (*Mensert, Historisch Openlucht Museum Eindhoven*; Nīderlande) ziņojumā *Practical reconstructions at the Eindhoven Historical Open Air Museum* (Praktiskās rekonstrukcijas Eindhovenas arheoloģiskajā brīvdabas muzejā) analizēja faktoros, kas ietekmē kvalitatīvu, muzeja mērķiem atbilstošu ēku rekonstrukcijas izveidi. Viņš uzsvēra, ka kvalitāti nosaka izmantotā arheoloģiskā un cita izpētes materiāla pieejamības pakāpe un korekta interpretācija. Bet, tā kā seno ēku rekonstrukcijas funkcionē kā sabiedriskas būves, tām jāatbilst arī visām mūsdienu prasībām (ugunsdrošība, būvnoteikumi u.c.), un tas nereti rada zināmu disonansi.

G. A. Johansens un L. E. Narmo (*Johansen, Narmo, Lofotr Viking Museum*; Norvēģija) ziņojumos *Handicrafts at the Viking Museum* un *Handicraft at the time travel – context of the Lofotr Viking Museum* (Amatī vikingu muzejos; Amatniecība kā “ceļojums laikā” Lofotras vikingu muzeja kontekstā) sniedza plašu ieskatu veidos, kā muzejs sadarbojas ar amatniekiem un strādā ar replikām. Savu darbību muzejs balsta uz projektiem. Apmeklētājiem tiek piedāvātas ekskursijas, braucieni ar vikingu kuģiem un vikingu laika maltītes dziesmu un deju pavadībā. Tas dod iespēju “ceļot laikā”. Aktivitāšu īstenošanai tiek piesaistītas privātkompānijas un atsevišķi amatnieki. Muzejs sezonas laikā uztur pastāvīgus kontaktus ar 100–150 dažādu nozaru amatniekiem. Ziņojumos īpaši tika uzsvērts, ka vajadzīgā rezultāta iegūšanai ir svarīgi iesaistīt cilvēkus ar labām teorētiskām zināšanām un praktiskām iemaņām. Tikpat svarīgi ir arī pareizi organizēt un vadīt amatnieku komandas darbu.

J. Apals un I. Lūse (Latvija) pārstāvēja nodibinājumu “Āraišu ezerpils fonds” un Āraišu arheoloģisko muzejparku. Viņu ziņojums *Damage to logs and their preservation during the reconstruction of Araisī lake fortress* (Būvkoču konservācija un degradācija Āraišu ezerpils rekonstrukcijā) ietvēra atziņas, kas gūtas ezerpils (9.–10. gs.) ilgstošas zinātniskās izpētes, rekonstrukcijas projekta izstrādāšanas un brīvdabas modeli (mērogā 1:1) uzceltās rekonstrukcijas novērošanas gaitā. Summējot pieredzi ezerpils rekonstrukcijas remontu darbā un koksnes speciālistu veikto analīžu datus, tika secināts, ka galvenie rekonstrukcijas pamatu un atsevišķu ēku bojāšanās cēloņi ir: 1) atrašanās paaugstināta mitruma apstākļos, 2) vāja apbūves pamatu ventilācija un 3) apmeklētāju izraisītā mehāniskā slodze. Kā atzina referenti, zināma nozīme ir arī rekonstrukcijas būvniecībā izmantoto koku sugu – egles un priedes – atšķirībām impregnēšanas preparātu uzsūkšanā un dažiem citiem faktoriem. Āraišu būves pastāvēšanas 15 gados iegūtās atziņas ir noderīgas arī citiem muzejiem, kas jau izmanto vai domā veidot arheoloģisko koka rekonstrukciju kompleksus.

G. Šēbels (*Schöbel, Pfahlbaumuseum Unteruhldingen*; Vācija) ziņojumā *On the reconstruction of a Stone Age house in South-western Germany, – construction design Hornstaad* (Par akmens laikmeta ēkas rekonstrukciju no Dienvidrietumvācijas – pēc Hornstades parauga) atspoguļoja muzeja gūto pieredzi akmens laikmeta ēkas rekonstrukcijas un izmantošanas procesā. Šo ēku pēc Konstances ezera un Šveices akmens laikmeta apmetnēs iegūto pētījumu datiem Unteruhldingenas muzejā uzcēla 1996. gadā 20 dienās. Kopš tā laika ēka joprojām tiek rūpīgi novērota, dokumentēti visi bojājumi, remontu un pārbūves. Taču pēc divpadsmit gadu centieniem ēkas tālāka saglabāšana vairs nešķiet lietderīga. Pamatojoties uz plašākiem pierādījumiem un arī dendrohronoloģijas datiem, G. Šēbels secināja, ka ēku pastāvēšanas ilgums akmens laikmetā caurmērā bijis 10–15 gadi.

Trešā sanāksmes diena pilnībā bija atvēlēta seno amatu pratējiem, kuru sniegumu vērot bija ieradies arī plašāks vietējo interesentu loks. Amatu demonstrējumu vietas, apgādātas ar minimālo aprikojumu, atradās brīvā dabā Āraišu ezera krastā un uz saliņas pie ezerpils rekonstrukcijas. Demonstrējumos piedalījās 40 dažādi amatnieki, kas pārstāvēja četras nozares: tekstilijas, kokamatniecību, metālapstrādi un podniecību. Visplašākā bija tekstiliju grupa, kurā savas prasmes – linu apstrādi, dzijas un audumu krāsošanu ar dabas krāsvielām, celu jostu aušanu, audumu darināšanu vertikālajos aužamajos stāvos, ieaūžot arī bronzas gredzentiņus, – rādīja Ungārijas, Nīderlandes, Skotijas, Zviedrijas un Latvijas arheoloģisko muzeju vai pētniecības kopu amatnieki. Interesants bija bronzas liešanas process un jau izgatavoto priekšmetu repliku klāsts, ko rādīja Itālijas meistari. Senā kalēja amata prasmi demonstrēja norvēģi. Iespēju vērot keramikas atdarinājumu veidošanu un māla trauku apdedzināšanu ugunskurā sagādāja Latvijas, Nīderlandes, Ungārijas un Zviedrijas keramiķi. Viens no galvenajiem amatniecībā izmantotajiem materiāliem visos laikos ir bijis koks. Kokapstrādi, lietojot seno darbarīku replikas, demonstrēja amatnieki no Zviedrijas, bet norvēģi veidoja vikingu kuģa dekoratīvu detaļu un rādīja, kā ar dzelzs kniedēm tika savienoti kuģu dēļi. Āraišu amatnieki ar dzelzs šaurasmens cirvju replikām apstrādāja būvkokus,

demonstrēja izgatavotos 9. gs. meža dravnieka darba piederumus – dzeini un medus spiedi, rādīja dažādu saimniecībā lietotu priekšmetu (kausi, muldiņas, mieturi, aužamie naži u.c.) kopijas. Visiem pasākumā iesaistītajiem amatniekiem šī bija lieliska iespēja mācīties un veidot personiskos kontaktus tālākai sadarbībai.

Tomēr atklāts joprojām paliek jautājums – kā senās tehnoloģijas piemērot mūsdienām un otrādi.

Vērtējot semināra norises gaitā dzirdētās atziņas un praktiskajos demonstrējumos redzēto, varam secināt, ka arheoloģiskajos brīvdabas muzejos saistībā ar senajiem amatiem izdalāmas triju veidu aktivitātes.

Pirmkārt, tie ir arheoloģiskie eksperimenti zināšanu papildināšanai pagātnes rekonstrukciju jomā, otrkārt, reprodukciju izgatavošana pagātnes reprezentācijām muzeju ekspozīciju un izglītojošo programmu attīstībai un, treškārt, seno amatu demonstrējumi apmeklētājiem. Ideālā variantā visas šīs aktivitātes īsteno viena projekta ietvaros, tādējādi tās papildina cita citu un padara efektīvāku muzeju rīcībā esošo resursu izmantošanu. Svarīgi, lai atšķirība starp šiem aktivitāšu veidiem vienmēr būtu skaidri definēta un izprotama ne tikai muzeju speciālistiem, bet arī apmeklētājiem. Arheoloģiskajos brīvdabas muzejos rekonstrukcija ir viena no svarīgākajām pagātnes interpretācijas metodēm. To nosaka “dzīvās vēstures” sniegto iespēju izmantošana, veidojot dabiska lieluma eksponātus – atdarinājumus senajai videi atbilstošos vai ļoti līdzīgos apstākļos. Reprodukcijas procesā ir svarīgi nodrošināt autentiskumu, kura pamatā ir arheoloģiskais eksperiments; akurātumu – praktiskās iemaņas senās vēstures prezentācijai veidošanā un akadēmisko pētījumu rezultātu izmantošanā. Muzeju apstākļos tikpat svarīga ir arī reproducēto repliku, procesu un vides pieejamība mūsdienu vajadzībām un nosacījumiem. Pretrunai starp korektas pagātnes ainas prezentēšanu plašai sabiedrībai un mūsdienīgajām drošības, ekonomiskajām u.c. prasībām ir jārod risinājums katrā konkrētā muzejā atsevišķi.

Sanāksmes ietvaros tās dalībnieki Rīgā iepazinās ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja ekspozīcijām un Etnogrāfisko brīvdabas muzeju, bet Cēsis apskatīja vecpilsētu un arheoloģiskos atsegumus viduslaiku pilsdrūpās. Sanāksmes dalībnieku lielākajai daļai šī bija pirmā iepazīšanās ar Latviju, kas, spriežot pēc izteikumiem, sagādājusi necerēti pozitīvus iespaidus.

Zigrīda Apala, Anda Vilka

23. BALTIJAS ZINĀTŅU VĒSTURES KONFERENCE

2008. gada 9.–10. oktobrī Rīgā notika tradicionālā 23. starptautiskā Baltijas zinātņu vēstures konference. Tā bija veltīta triju Baltijas valstu neatkarības 90 gadu jubilejai, kā arī 50 gadiem, kopš aizsākta Baltijas zinātņu vēstures konferenču tradīcija, atjaunots Rīgas Politehniskais institūts (tag. Rīgas Tehniskā universitāte, RTU; 1958. g. 1. septembrī)